

Розділ XXII

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА

АЛЕНІН Ю. П.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
завідувач кафедри кримінального процесу, доктор юридичних наук,
професор, член-кореспондент НАПрН України, заслужений юрист України

ДЕЯКІ ПИТАННЯ РЕЧОВИХ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Речові докази є достатньо традиційним для кримінального провадження України джерелом доказів. Проте, нормативна регламентація їх поняття та використання у доказуванні не є досконалою, що, по-перше, зумовило необхідність зміни нормативного визначення речових доказів, по-друге, викликає проблеми у правозастосовній практиці.

Зміна легальної дефініції речових доказів у ст. 98 КПК була викликана необхідністю уточнення його у контексті отримання грошей, цінностей та інших речей юридичною особою внаслідок вчинення кримінального правопорушення у зв'язку з внесенням змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб. Разом з тим, законодавець у легальній дефініції речових доказів не навів вичерпний перелік таких матеріальних об'єктів, тим самим допускаючи можливість набуття статусу речових доказів будь-якими об'єктами матеріального світу, однак, за умови вмісту в них відомостей, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження [1, с. 125].

Незважаючи на наявність ґрунтовних наукових досліджень, які містять логічні рекомендації щодо процесуального оформлення речових доказів залежно від суб'єкта та способу їх отримання [2], на практиці нерідко виникають питання щодо підстав появи у кримінальному провадженні речових доказів, зокрема, щодо необхідності винесення постанови про визнання матеріальних об'єктів речовими доказами та долучення їх до кримінального провадження, а також наслідків відсутності у матеріалах кримінального провадження такої постанови, та, крім того, вирішення питання про передачу речових доказів на відповідальне зберігання. Тому вбачаємо за необхідне сформулювати авторську позицію з цієї проблематики.

Положення ст.ст. 93, 100, 159, 208, 167, 168, 236, 237 КПК указують на збирання речових доказів такими способами: 1) під час проведення слідчих (розшукових) дій; 2) під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій; 3) шляхом витребування від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб; 4) шляхом отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових і фізичних осіб; 5) шляхом затримання особи; 6) шляхом тимчасового доступу до речей і документів.

Більше того, враховуючи положення ч. 1 ст. 100 КПК — «Речовий доказ, який був наданий стороні кримінального провадження або нею вилучений, повинен бути якнайшвидше повернутий володільцю», вбачається можливість отримання речового доказу або шляхом надання стороні кримінального провадження, або шляхом вилучення. Разом з тим, слід наголосити на тому, що КПК не передбачає у якості способу збирання речових доказів винесення постанови про визнання речовими доказами та долучення їх до кримінального провадження, така постанова за текстом КПК не згадується.

Відповідно, правила п. 1 ч. 6 ст. 100 КПК (щодо повернення власнику (законному володільцю) або передавання йому на відповідальне зберігання) та ч. 7 ст. 100 КПК (звернення з відповідним клопотанням до слідчого судді) можуть застосовуватися лише після отримання речових доказів стороною обвинування у порядку, встановленому КПК.

Не вирішеним натепер залишається питання про можливість вилучення речових доказів при проникненні до житла та іншого володіння особи у порядку ст. 233 КПК. У літературі вірно підкреслено проблемність визначення правової природи такої процесуальної дії та, відповідно, належних процесуальних підстав та порядку її здійснення, й, відповідно, оцінки отриманих фактичних даних [детальніше див.: 3]. Відмітимо, що ч. 1 ст. 233 КПК прямо передбачає, що ніхто не має права прошикувати до житла чи іншого володіння особи з будь-якою метою, інакше як лише за добровільною згодою особи, яка ними володіє, або на підставі ухвали слідчого судді, крім випадків, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину. Проте виникає питання, чи може слідчий, прокурор на підстав цієї статті проводити огляд або обшук, результатом якого може бути тимчасове вилучення майна, у тому числі й того, яке має ознаки речових доказів. Сучасна нормативна регламентація проведення слідчих дій у житлі та іншому володінні особи характеризується спеціальним характером, тобто передбачає окрему нормативну регламентацію слідчих (розшукових) дій: огляду, обшуку, слідчого експерименту. Тому незрозуміло, які слідчі (розшукові) дії мали б проводитися при використанні механізму проникнення до житла чи іншого володіння особи у порядку ст. 233 КПК. Саме тому слід визнати

логічним мотивування вирішення питання про допустимість фактичних даних, отриманих при проведенні огляду за згоди власника житла згідно із положеннями ст. 233 КПК: «Посилання прокурора на можливість проведення огляду за згодою власника житла згідно з положеннями ч. 1 ст. 233 КПК є безпідставним, оскільки ця норма закону не регламентує проведення огляду житла, а встановлює винятки із загального правила (недоторканість житла та іншого володіння особи) — можливість проникнення в житло тільки на підставі ухвали слідчого судді чи за добровільною згодою особи, яка ним володіє, або у невідкладних випадках, зазначених у ч. 3 ст. 233 цього Кодексу» [4]. Таким чином, проникнення до житла та іншого володіння особи не можна розглядати як засіб збирання речових доказів у кримінальному провадженні.

Список використаних джерел

1. Шехавцов Р. М. Шодо легальної дефініції речових доказів у КПК України / Р. М. Шехавцов // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. – 2015. – Вип. 4. – С. 121–127.
2. Шило О. Г. Новатії Кримінального процесуального кодексу України щодо процесуального порядку збирання речових доказів // Актуальні проблеми доказування у кримінальному провадженні: матеріали Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. (м. Одеса, 27 листоп. 2013 р.) / відп. за виш. Ю. П. Алєнін. – О., 2013. – С. 22–25.
3. Гловюк І. В. Стаття 233 КПК України: питання практичної реалізації // Молодий вчений. 2015. № 2. С. 216–219.
4. Ухвала Вишого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 21 жовтня 2015 року (№ 5 1944км15) // Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/52933925>

БАСИСТА І. В.

Національна академія внутрішніх справ, факультет № 3 (м. Івано-Франківськ),
професор кафедри кримінально-правових дисциплін та ОРД,
доктор юридичних наук, професор

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ТИМЧАСОВОГО ДОСТУПУ ДО РЕЧЕЙ І ДОКУМЕНТІВ

Тимчасовий доступ до речей і документів полягає у наданні сторони кримінального провадження особою, у володінні якої знаходяться такі речі і документи, можливості ознайомитися з ними, зробити їх копії та вилучити їх (здійснити їх виїмку).

Тимчасовий доступ до електронних інформаційних систем або їх частин, мобільних терміналів систем зв'язку здійснюється шляхом